

1. רש"י טו, א

(א) **מָסָה וְשִׁמוּאֵל** - שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירו למוטב ואח"כ התפללו עליהם ולא עלה בלבם להשיב אפי עד שהחזירו למוטב, משה שימו איש חרבו וגוי (שמות לב) ויזר על פני המים וגוי (שם) ואח"כ אעלה אל ה' אולי אכפרה, שמואל במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים (שמואל א ז) ואח"כ קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל עליכם (שם) אתה אינך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם : נפְּזִי - רצוני :

2. מדרש הגדול כי תשא, עמ' תרצב

אם יעמד משה ושמואל לפניו אין נפשי אל העם הזה (ירמיה ט"ו, א') הא כיצד אלא אמר הקב"ה לירמיה אני מבקש מי יגדור פרצותיהן שלעמי ולא מצאתי מי שמבקש עליהם רחמים כראוי, ישראל עובדין עבורה זרה ומכעיסין ומקניאין לפני ואתה עומד ומבקש עליהם רחמים, "אם עוננו ענו בנו ה' עשה למען שמך" (שם יד ז) "ידענו ה' רשעינו עון אבותינו כי חטאנו לך" (שם כ) "מקוה ישראל מושיעו בעת צרה וגו'" (שם ח) וכי נביא כמותך מבקש רחמים כזאת, כלום מנחמים ועדין המת מוטל? מהוא אומר "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה" (שם ז'), ט"ז) אל תתפלל לפני כדרך הזאת, אם יעמד משה ושמואל לפניו, אילו עמד משה ושמואל לפני בתפלה בדרך הזאת לא נתפייסתי מהם. היה לך ללמוד מהם שביערו הרעה מישראל תחלה ואחר כך ביקשו עליהם רחמים. במשה הוא אומר "ויקח את העגל אשר עשו וישרף וגו'" (פסוק כ) ואחר כך "וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם". בשמואל מהוא אומר "אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' הסירו את אלהי הנכר" (ש"א ז', ג') ואחר כך ביקש עליהם רחמים שנאמר "ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה'" (שם ז' ט') הללו ידעו איך גודרין פרצותיהן של ישראל אבל אחרים לא ידעו. וכן הוא אומר "כשועלים בחרבות נביאך ישראל היו לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על בית ישראל" (יחזקאל י"ג ד-ה'). היה להן ללמוד ממי שעלה בפרץ וגדר גדר ואיזה זה משה דכתיב "ויאמר להשמידם לולי משה בכירו עמר בפרץ לפניו" (תהילים ק"ו כ"ג). וכן הוא אומר "ומודה ועוזב ירוחם" (משלי כ"ח, י"ג). אמר רב יודן ומודה על מנת ועוזב ירוחם.

3. ילקוט שמעוני ירמיהו רמז רצב

אם יעמוד משה ושמואל, זה לוי וזה לוי, זה בנה מזבח וזה בנה מזבח, זה מלך על ישראל ויהודה וזה מלך על ישראל ויהודה, זה הקריב וזה הקריב, זה בקריאה וזה בקריאה, זה בהנני וזה בהנני. ולמה הוא מעלה שני נביאים הללו מכל הנביאים על ידי שלא נטלו שחד שאלולא כן לא היה להם כח לעמוד כנגד ישראל להוכיחן, ומה אמר להם שמואל הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו וגו', משה אמר לא חמור אחד מהם נשאתי וגו'.

4. רמב"ן במדבר י"ב, ו'

ואל תחוש למה שאמרו בשמואל ששקול כמשה, דכתיב (ירמיה טו א) אם יעמד משה ושמואל לפניו אין נפשי אל העם הזה, כי בעבור שהזכירו עמו חשבוהו רבותינו לגדולה, לא שישוו הנבואות, חלילה להם : וענין הכתוב, כי הזכיר משה מפני עמדו לפניו בפרץ להשיב חמתו מהשחית גם בעגל וגם במרגלים שהיו חייבים כליה, והזכיר שמואל, מפני שהכתוב הזה על דברי הוצרות שהיו צריכים גשם, אמר היש בהבלי הגוים מגשימים וגו' (שם יד כב), ואמר השם שאם יעמוד שמואל לפניו המוריד גשם שלא בעתו בימי קציר חטים (ש"א יב יז) לא ישמע אליו להורידו לאלה בעת צרתם. והנה הזכיר גדולי השבט אשר בחר השם לשרתו ולברך בשמו המתפללים על ישראל, וכן הטעם במה שנאמר (תהלים צט ו) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' :

5. רד"ק פסוק א

וזכר משה ושמואל שהיו לויים ונביאים והגדול שבנביאים אחר משה רבינו היה שמואל וכן אמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ונאמר כי נאמן שמואל לנביא לה' ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה :

6. בבא בתרא דף ח :

אמר ליה רבא לרבא בר מרי : מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא? א"ל, דכתיב : (ירמיהו טו) והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי, ואמר רבי יוחנן : כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות - אי בעית אימא : קרא, ואי בעית אימא : סברא ; אי בעית אימא סברא, האי קא מינוול והאי לא קא מינוול ; ואבע"א קרא (תהלים קט"ז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. רעב קשה מחרב - איבעית אימא סברא, האי קא מצטער והאי לא קא מצטער ; איבעית אימא קרא, (איכה ד') טובים היו חללי חרב מחללי רעב. שבי [קשה מכולם], דכולהו איתנהו ביה.

רש"י

פְּזִי כוֹלְהוּ אֵיִתְנְהוּ בֵּיה - שהוא ביד העכומ"ז לעשות בו כל חפצו אם למות [אם לחרב] אם לרעב.

7. סנהדרין צ.

שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא. שלשה מלכים : ירבעם, אחאב, ומנשה. רבי יהודה אומר : מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ג) ויתפלל אליו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו. אמרו לו : למלכותו השיבו, ולא לחיי העולם הבא השיבו.

8. סנהדרין קב:

מנשה - שנשה יה. דבר אחר: מנשה - שהנשי את ישראל לאביהם שבשמים. ומנן דלא אתי לעלמא דאתי - דכתיב (דברי הימים ב' ל"ג) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים (מלכים ב' כ"א) ויעש (הרע) [אשרה] (בעיני ה')... כאשר עשה אחאב מלך ישראל, מה אחאב אין לו חלק לעולם הבא - אף מנשה אין לו חלק לעולם הבא. רבי יהודה אומר: מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ג) ויתפלל מנשה אל ה' ויעתר לו וכו', אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, שנאמר (ירמיהו ט"ו) ונתתם לזעוה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו. מר סבר: בגלל מנשה - שעשה תשובה, ואינהו לא עבדו, ומר סבר: בגלל מנשה - דלא עבד תשובה. אמר רבי יוחנן: כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה, דתני תנא קמיה דרבי יוחנן: מנשה עשה תשובה (לשלשים) [שלשים] ושלש שנים, דכתיב (מלכים ב' כ"א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים... ויעש (הרע) [אשרה] וכו' כאשר עשה אחאב מלך ישראל. כמה מלך אחאב - עשרין ותרתינן שנין, מנשה כמה מלך - חמשים וחמש. דל מינייהו עשרים ותרתינן - פשו להו תלתין ותלת. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב (דברי הימים ב' ל"ג) וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה! - מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין.

רש"י

שנשה יה - ששכח הקדוש ברוך הוא.

שנשי - השכיח.

מה אחאב אין לו חלק - כדאמרן עזוב לעולם הבא.

ושניהם - ר' יהודה דאמר יש לו חלק, ורבנן דאמרי אין לו חלק.

בגלל מנשה ללא עשה תשובה - והמשיכן כולן אחריו.

כאשר עשה אחאב - דמשמע כשיעור השנים שחטא אחאב במלכו חטא מנשה, והיינו עשרים ושתים שנה שחטא בהם, כנגד עשרים ושתים שנים שמלך אחאב.

פשו להו שלשים ושלש - שעשה תשובה.

וישמע אליו ויחתר לו - ומבחוץ כתיב ויעתר לו כד שמעתי.

מדת הדין - היתה מעכבת שלא להקביל פני מנשה בתשובה, ועשה הקדוש ברוך הוא מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין.

9. דברים רבה (וילנא) פרשה ב

ומה עשה לו הקב"ה מסרו ביד שונאיו מנין שנא' (ד"ה, ב' ל"ג) ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור ויאסרוהו בנחשתים ועשו לו מולין של נחשת והכניסו אותו לתוכו והיו מדליקין תחתיו והוא היה נשרף מבפנים, אותה שעה קרא מנשה לכל אלוהות שבעולם שהיה מזבח להם ולא ענו אותו אחד מהם שנאמר (ישעיה מ"ו) אף (כי) יצעק אליו ולא יענה מצרתו לא יושיענו כיון שראה מנשה צרתו צרה שלא ענה אותו אחד מהם התחיל קורא להקב"ה אמר לפניו רבש"ע הרי קראתי לכל אלהות שבעולם וידעתי שאין בהן ממש רבש"ע את הוא אלוה על כל אלהים ואם אי אתה עונה אותי אני אומר שמא ח"ו כל הפנים שוות אמר לו הקב"ה הא רשע בדין הוא שלא אענה אותך שהכנסת אותי אלא שלא לנעול דלת לפני השבים שלא יהו אומרים הרי מנשה ביקש לעשות תשובה ולא נתקבל לפיכך הריני עונה אותך מנין שנאמר (ד"ה, ב' ל"ג) ויתפלל אליו ויעתר לו ויחתר לו מלמד שהיו מלאכי השרת מסתמין את חלונות של רקיע שלא תעלה תפלתו לשמים מה עשה הקב"ה חתר את הרקיע מתחת כסא הכבוד וקיבל את תפלתו וישיבהו ירושלים למלכותו א"ר שמואל בר אבוןא בשם רבי אחא ברוח השיבו כמה דתימא משיב הרוח באותה שעה ידע מנשה כי ה' הוא האלהים.

10. רשות לש"ץ מוסף ר"ה

אל מלך נאמן שדי מלך עליון קבל שועתי ברוח. ובאימוץ הלב. אל חי דין אמת שופט צדק רחום וחנון. רחם עלי ושמע תפילתי היום אשר אעתיך לך בעדי ובעד ביתי ובעד עדתי המספיקים עמי בתפילתי ותכלל תפילתי עם כל תפלות הישרות והנקיות שיתפללו היום עמך ישאל ותחתיר תחת פסא כבודך כמו שחתרת לתפלת משה (נ"א מנשה) שלא יבושו שולחי בי ולא אני בהם:

יהי לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ד' צורי וגואלי. אמן סלה:

11. פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כו ויהי בעת ססרחה

אמר ירמיהו כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר, (לבנשה) [לבושיה] שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה, ואני צועק ומבקש מי ינחמני, קרבתי אצלה ודברתי עמה, ואמרתי לה אם אשה את דברי עמי ואם רוח את הסתלקי מלפני, ענתה ואמרה לי, אינך מכירני, אני היא שהיו לי שבעה בנים, יצא אביהם למדינת הים, עד שאני עולה ובוכה עליו הרי שניבא ואמר לי נפל הבית על שבעה בניך והרגם, איני יודע על מי אבכה ועל מי אסתור שעריי, ענית ואמרתי אין אתה טובה מן (עמד) [אמין] ציון והיא עשויה מרעית לחיות השדה, ענתה ואמרה לי, אני אמך ציון, אני היא אם השבעה, שכן כתב אומללה יולדת השבעה (ירמיה ט"ו ט'), אמר לה ירמיה דומה מכתך (למכת) [למכת] של איוב, מאיוב נטלו בניו ובנותיו, וממך נטלו בניך ובנותיך, מאיוב נטלתי כספו וזהבו, וממך נטלתי כספך וזהבך, לאיוב השלכתי לתוך האשפה, וליך עשיתי אשפה של זבל, וכשם שחזרתי ונחמתי את איוב כך אני עתיד לחזור ולנחמך, לאיוב כפילתי בניו ובנותיו וליך אני עתיד לכפול בניך ובנותיך, לאיוב כפילתי כספו וזהבו וליך אני עתיד לעשות כן, לאיוב נערתו מן אשפה ועליך הוא אומר התנערי מעפר קומי שבי ירושלים (ישעיה נ"ב ב'), בשר ודם בנה אותך, בשר ודם החריבך, אבל לעתיד לבא אני בונה אותך, שכן כתוב בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז ב'), אמן במהרה בימינו הקדוש ברוך הוא יקיים את המקרא שכתב עלינו ופדויי ה' ישוּבוּן ובאו לציון ברינה וגוי' (ישעיה ל"ה י').